

Els últims ermitans de Rocacorba

Podria parlar de primera mà d'un bon grapat de santuaris, dels molts que hi ha escampats per les nostres contrades, oimés les muntanyenques, que conec i que he visitat reiteradament. Podria fer-ho, sobretot i llargament, del de la Mare de Déu dels Àngels, que pertany al municipi de Sant Martí Vell (a llevant de Girona) i que ha donat nom a tantes dones dels entorns d'aquell bell puig on va ser plantat, excellent mirador de i des de les Gavarres. Ha estat i continua sent la sortida d'esbarjo habitual, i el camp d'entrenament físic de molts gironins muntanyencs i esportistes, o no. Hi he pujat caminant, corrents i en bicicleta tota la vida, infinitat de vegades, per totes bandes, sobretot per diferents camins des de Girona. Però no reuneix les condicions d'allunyament i de precarietat que m'he imposat en aquest treball.

Text > **RAFEL PUJOL**, llicenciat en dret

A la banda nord-oest de Girona, dins del terme municipal de Canet d'Adri, hi ha el santuari de Rocacorba (932 metres) a la muntanya homònima, al damunt d'aquella gran mola pètria inconfusible amb clara forma de proa de vaixell, entre la Roca d'en Mascaró (679

metres) i el Puigsou (992 metres). Molt més allunyat de la «civilització» i sempre subsistent en la inòpia, ja és tota una altra cosa. I és en aquest que em vull esplaïar, en aquella baluerna que en dies de boira desapareix i reapareix fantasmagòricament, deixant-se veure només d'escallimpantes, i que, quan

el sol, amb roentors de posta, s'amagava rere seu, la retalla i magnífica, i constitueix un punt de referència excel·lent per a la gent del Gironès i altres comarques properes.

«Ara ja sé on soc», diem molts, indefectiblement, quan tornem d'una sortida llunyana a muntanya o d'un viatge més o menys llarg, en distingir-ne la familiar fesomia.

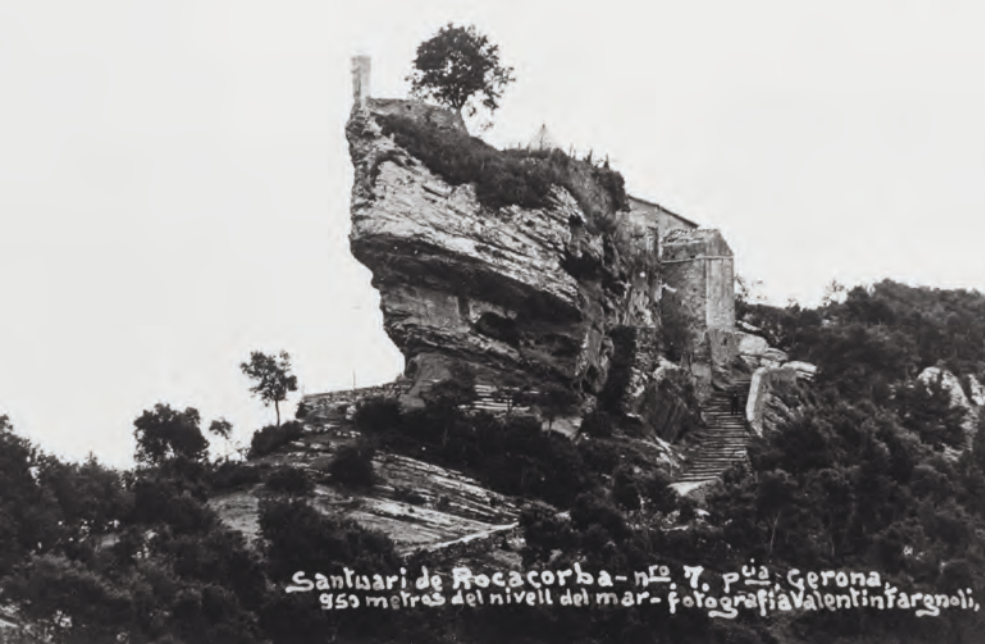
L'ermita i els punts adjacents tenen una vista panoràmica immensa, que abasta a totes bandes nombrosos indrets insospitats, cosa que ni de lluny no es pot pas predicar d'altres cims molt més alts.

Francesc Compte i Cervera (1932-2015) va escriure: «Proa d'ancorat vaixell | avarat al caire viu de la serra: | tens per pals altes antenes, | agulles cercant el cel. | Des del cim bell i proper | fàcilment fem geografia | si amb la mirada es destrien | boscos, mar, pàtria o terror. | Dins de la teva capella | mostres la imatge trobada: | és una verge trenada | que en solitud ens fa vetlla. | Tens devots de Canaders, | un carrer vell de Girona, | de Sant Gregori i Banyoles, | de Canet d'Adri i de Biert. | Com botó d'una gran roda | ets un punt de referència | mostrant la teva presència | arreu del món, Rocacorba».

L'antic poble i la parròquia de Rocacorba, que duia annexa la custòdia

>> Santuari de Rocacorba, el 1940. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. AUTOR DESCONEGUT.)

>> *Santuari de Rocacorba, el 1911.* (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. VALENTÍ FARGNOLI I IANNETTA.)

Al llarg dels anys, el centenari GEiEG hi ha organitzat nombroses anades, festes, aplecs i misses del Gall

del santuari, no va passar mai de sis cases —l'any 1936 en tenia quatre: Serralta, can Cargol, can Vives i can Mitjà—, ni de poc més de vint parroquians; el 1970 en tenia nou.

Al llarg dels anys, el centenari GEiEG, *el Grup* (Grup Excursionista i Esportiu Gironí), hi ha organitzat nombroses anades, festes, aplecs, misses del Gall, etc.

L'últim rector

Mossèn Salvador Plana Bayer (1861-1936), fill de can Plana de Granollers de Rocacorba, no va pas ocupar cap altra rectoria que la de Rocacorba. Granollers de Rocacorba és un poblet disseminat en un plàcid racó de món, a la banda ponentina de Rocacorba, la que vessa a la vall de Llémena, on cada casa havia tingut la seva pròpia font.

Se'n contaven anècdotes sucoses, que no sé si són vertaderes o falses, i de les quals desconec on acaba la realitat i comença la ficció. Fa com en el cas dels cèlebres rectors de Camprodon, Joan Tusell, i, salvant diversos tipus de distàncies, del de Vallfogona de Riucorb. Per tradició oral, he sentit contar moltes vegades per diverses persones que, una vegada, el bisbe, que hi era probablement en visita pastoral, va ponderar-li la bellesa de l'indret i, sobretot, la imponent panoràmica. Mossèn Salvador no va pas desaproveitar l'ocasió per mostrar-li durant tot el sant dia, constantment, la vastitud i la bellesa del paisatge que s'hi albira.

—D'acord, mossèn Salvador —va fer finalment el prelat—, però, la veritat, ja començo a estar-ne tip.

—Doncs afiguri's jo, que no me'n moc mai, d'aquests cimboris!

De totes maneres, no és una anècdota versemblant tractant-se d'ell, atès que desitjava ser destinat a Rocacorba i romandre-hi i, arribat el moment, es refusava a marxar-ne. Originàriament, devia referir-se a un altre sacerdot en semblants circumstàncies objectives, però no pas subjectives. Probablement, no és exclusiva d'un sol lloc, sinó compartida per més d'una destinació sacerdotal en algun lloc aï-

>> *Gorgues de la Font de la Torre de Canet d'Adri, el 1996.* (Foto: JOSEP MARIA BARTOMEU)

>> Castell de Cartellà, el 1925. (Foto: JOAN SUBIAS GALTER)

llat. Cap analogia significativa, doncs, entre mossèn Salvador i mossèn Llätzer, entre Rocacorba i Montmany, entre la realitat que explico ara i la ficció d'*Els sots feréstecs* de Raimon Casellas.

Es diu també que en una altra ocasió va anar a palau a veure el bisbe per no sé quina qüestió i hi arribà tard, ja que havia fet el llarg camí a peu, és clar. El bisbe el va atendre tot dinant. Tractat ja l'afer, continuà la conversa sobre diversos temes.

—La truja de can *Mijà* ha parit tretze godalls i només té dotze mugrons —va dir el dels cimboris.

—I el que no pot mamar?

—Sí, doncs... fa com jo ara mateix: s'ho mira.

—Poseu un altre plat a taula per a mossèn Salvador! —va dir el prelat, bo i decidint una cosa que ja hauria d'haver disposat d'inici.

És amb recança que renuncio a parlar detingudament d'aquest capella original, irrepetible. Unes quantes persones qualificades, molt ben documentades, amb obra escrita, me'n relleven. Però va ser Antoni Maria Rigau Rigau (1918-2001), cronista oficial estat de Banyoles, qui va fer-ne una semblança acabada amb un passatge antològic, inimitable, publicada i republicada per ell mateix o familiars i tercers en diversos mitjans. És molt coneguda,

fàcil de trobar, i seria poca cosa el que hi podria aportar de nou per la meua part. La recomano vivament, això sí.

Quan va morir, el 25 d'agost de 1936, al vell Hospital de Santa Caterina de Girona, tenia setanta-cinc anys i s'havia mantingut en aquella alterosa solitud des del 1891, primer com a regent, i a partir del 1904, com a rector. Es va desenvolupar en els seus pulmons el que aleshores tothom anomenava un «mal dolent», el cranc, que també havia acabat amb Jordi Fraguinals, el protagonista de la novel·la de Pous i Pagès.

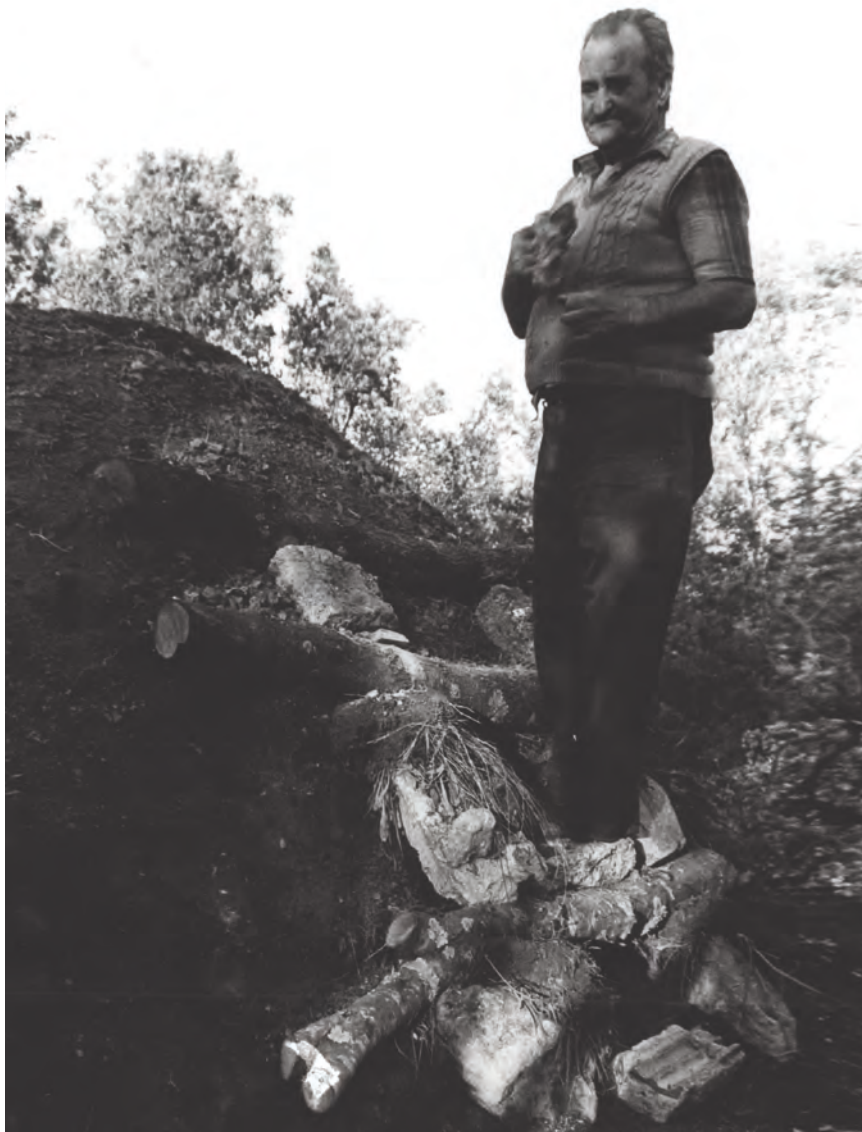
Va ser, en tristes circumstàncies, assassinat, però no pas pels incontrolats que campaven entre juliol i octubre d'aquell any, com seria de suposar. D'ençà que sé que mossèn Salvador hi tocava el fiscorn, quan contemplo Rocacorba, i la contemplo sovint, a vegades em sembla que me n'arriben fugaços ressons.

La figura dels ermitans

A la dècada dels quaranta del segle xx, encara es podia veure per Girona, de tant en tant (i suposo que pels pobles situats als entorns d'aquella muntanya), l'estrafolària imatge, que ja aleshores començava a estar fora de lloc i d'època, de l'ermità de Rocacorba, guarnit de manera semblant a la dels antics pelegrins: alt, amb capa i valona, rar barret i una capelleta portàtil penjada al coll, talment un acordió, demanant almoïna destinada al manteniment del santuari per les cases, cosa que ara em recorda en Maties, l'ermità de *Solitud* de Víctor Català, el marit de la Mila. Coetàniament, no sé si s'arribava a Girona, però sí a Sant Gregori, el del santuari de Santa Afra, de Ginestar, al vessant de la muntanya de Sant Grau que dona a la vall de Llémena. També en dates aproximades a aquestes i semblantment revestit, feia el mateix per Santa Coloma de Farners i entorns el de la Mare de Déu d'Argimon, a l'Esparra, Riudarenes, el paradís de Prudenci Bertrana. I de segur que el de la Mare de Déu de Bellmunt, «l'ermita al cel suspesa» de *L'emigrant*, a Osona, i el de la del Coral, que donà nom a la Coralí, l'heroïna de *La punya-*

>> Ermita de Sant Nicolau de Rocacorba, el 1976. (Foto: MIQUEL GIL BONANCIA)

>> Carboner de Rocacorba, el 1984.

(Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. AUTOR DESCONEGUT.)

Faltava ben poc perquè l'ús generalitzat del gas butà assestés el cop de gràcia als carboners i a tots els qui s'escarrassaven al bosc

lada de Marià Vayreda, al Vallespir, per dir-ne dos més allunyats d'aquests. I molts d'altres, feien o devien haver fet el mateix. Els susdits dels anys quaranta eren ben bé el cant del cigne d'una figura que havia persistit durant anys en un context religiós que no té res a veure amb l'actual aquí.

Els carboners

Durant el curt període comprès entre finals de la dècada dels cinquanta i començaments de la dels seixanta del segle xx, hi vaig anar molt sovint a peu des de Girona. Em sobraven les forces i, sobretot, gaudia de temps. Ho feia per gust, i a vegades per incrementar l'entrenament amb vista a les meves primeres travesses pels Pirineus centrals. Si aquestes visites les feia a l'estiu, era rar el dia que, tot tornant-ne,

deixés de banyar-me i nedar a la famosa gorga que la riera de Canet (antigament, Tornavells) forma al bell paratge de la font de la Torre. A les altres estacions, aprofitava sovint l'ocasió per visitar l'interessant castell de Cartellà, amb el seu pregon fossat natural, que fa l'efecte que el circumda del tot, obra pacient dels còrrecs Pedrola i Gàrrep, just abans que el primer lliuri l'aigua al darrer. Algun cop baixava del cim per Sant Nicolau i Pujarnol, i tornava a Girona amb la Teisa.

Va ser durant aquesta etapa que vam tenir un contacte freqüent, una bona relació i un coneixement acabat de la seva feina i forma de vida, amb els molts carboners que feinejaven als faldars dels seus diferents vessants, a les acaballes de tota una època. Tema, aquest, mereixedor d'un treball que ja

s'ha fet diverses vegades, a part de les cada dia més escasses demostracions públiques que fan els supervivents que havien dominat aquest noble ofici. Faltava ben poc perquè l'ús generalitzat del gas butà els assestés el cop de gràcia, a ells i, en general, a tots els qui s'escarrassaven al bosc. Quan a casa, damunt dels fogons de carbó, tot inutilitzant-los, hi vam entronitzar els que anaven amb aquest combustible, un avenç immens, no vaig pas ser conscient que contribuïem a la desaparició dels carboners, boscaters i altres treballadors forestals; si n'hagués estat, ben segur que la meua joia pel bandejament d'una autèntica murga que es repetia tres cops al dia no hauria pas estat tan plena.

Jaume Sala Dorca

Per tant, els ermitans amb qui em vaig fer més va ser amb els antepenúltims. Sempre els vaig trobar sols, sempre hi vaig respirar fretura. Eren Jaume Sala Dorca, de can Gelada de Pujarnol, i Montserrat Gifré Serra, de Gelats, de Granollers de Rocacorba, filla de la Celler de Ter, ambdós vidus i casats en segones núpcies. Ell coixejava, era tot ben xerrat i li agradava repetir que admirava molt les «regles d'urbanitat».

La primera vegada que hi vaig anar, amb el meu amic de tota la vida, un calorós dia de l'estiu de 1958, pensàvem dinar a la seva hostatgeria, però, decebuts, vam trobar-hi una estampa depriment: l'ermitana acabava de retornar a casa després d'una greu intervenció quirúrgica a l'estómac amb quinze punts de sutura, i feia una cara més de morta que de viva; també es tractava d'un cranc que ben aviat la dugué a la mort. Ells estaven abatuts, el seu hort sec, les hortalisses músties, socarrimades, i els pous o cisternes, esgotats, eixuts; em sembla que amb prou feines tenien aigua per beure. Cadascun amb una grossa garrafa a l'espatlla, vam anar a omplir-los-les d'aigua a la font de Serralta, sota uns grans plàtans, insòlits en aquells verals, senyorejats per l'aulet, que ens comportà mitja hora més de camí en direcció migjorn. Nosaltres mateixos vam fer-nos el dinar que vam poder, com vam poder, i els vam donar dos grans melons que havíem traginat a les motxilles, i que ens reservàvem. De retorn a casa i en passar pel Frugell, a Sant Medir, actual propietat del meu

amic, hi entràrem, i els masovers, que a l'anada ja ens havien proveït dels dos melons, ens n'obriren tres més i una síndria, tots grossos i bons; havent caminat molt, menjat poc i deshidratats com estàvem, ens els cruspírem àvidament quasi sencers.

No vaig pas trigar gens a tornar-hi, sol, a Rocacorba. Aquest cop, la parella feia conserva de tomata. L'ermitana continuava amb una cara molt pàl·lida, i tenies la certesa que la mort ja l'havia marcada definitivament amb la seva urpada. I —quin contrast!—, mentre ella passava per una experiència molt dura, sense cures pal·liatives i lluny de tota assistència sanitària; jo, havent dinat, sense esperar-m'ho, vaig viure-hi una forta i inoblidable experiència de plenitud.

Mentre ells continuaven centrats en la tasca, vaig sortir a un dels balcons del menjador que donen al costat d'estribord d'aquella nau fòssil i, un cop a fora, vaig ajustar-ne els batents. Damunt l'espadat de llevant, el més alt, vaig asseure'm ben just al terra del petit voladís, molt per sobre de l'hort, encabint-m'hi arrupit com un ocell que després d'un llarg vol reposa en l'insignificant relleix d'un cingle, tot contemplant una autèntica meravella.

El dia era calm i clar. M'envai una gran felicitat i placidesa, com si hagués entrat en un altre espai, absorit en aquella quietud i silenci imposants. No havia pas visitat la capella de la mare de Déu, però tot, entorn i enllà, m'era un temple. Res no transcorria a flor de pell, sinó que els sentits, l'enteniment i la sensibilitat eren agusats i profunds. Quasi absent, ingràvid, em sentia molt unit a la meua terra, alenat amb ella tot formant-ne part, i a aquella immensitat de *mare nostrum* que relluïa, es perdia a l'horitzó i em tenia captiu.

De sobte, provinent d'un altre món (el que havia deixat enrere —tan a prop, tan lluny!—), del transistor dels ermitans fins llavors desconnectat, m'arribà, fluixet, però més nítid per moments, «El cor dels pelegrins», de *Tannhäuser*, i vaig anar revenint a poc a poc... i vaig haver d'arrapar-me als barrots de la barana per no aixecar el vol. Tot seguit van posar «La cavalcada de les valquíries», de *Die Walküre* ('La Valquíria'), però jo ja havia retornat del tot.

La Montserrat va morir poc temps més tard, amb quaranta-vuit anys, el 24 de gener de 1959. Embolcallada amb una mortalla, posada de través i de bocaterrosa damunt d'un ase

—impressionant escena!—, la baixaren a Granollers de Rocacorba per enterrar-la-hi.

En Jaume va restar sol en aquell casalot, vidu per segon cop. Que feixuga que li devia ser la solitud no buscada, no desitjada; la solitud forçosa, oimés quan la calidesa de compartir, d'acollir i de ser acollit l'havia d'intentar trobar en cases esparses, atrafegades i llunyanes, o en imprevistes i escadusseres visites de caminadors de curta estada i generalment poc empàtics. Va tenir-me confidències sobre temes, algun dels quals llavors m'eren com una cambra closa, gairebé inexplorada. Era època de puixança meua i de davallada seva. El curt període que vaig poder fer més muntanya. La meua edat actual és molt més avançada que la d'ell aleshores. En servo records austers molt vius i precisos, imatges belles i exultants, al costat d'altres de tristes i crues.

D'aquest ermità és el senzill collar de fusta per a cabres, amb un pany enginyós i bonic, que em va regalar i que encara guardo. En tinc un altre, un poc més gros, d'una llenca de pi negre d'Ulldeter, musicat, amb un pany molt semblant, fet pel conegut pastor i muntanyenc Cinto Sonalellas; era

>> El mas de la Torre de Sant Medir, el 1918. (Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. VALENTÍ FARGNOLI I IANNETTA.)

fill de Berga i va acabar de guarda del monestir de Sant Pere de Rodes, on vivia amb els seus dos pastors alemanys, sense abandonar el ramat d'ovelles o cabres que pasturava pels encontorns, a la serra de Rodes o de Verdera, i que atalaiava de tant en tant des de punts estratègics, abans de jubilar-se i anar-se'n a viure a Vilajuïga.

Els últims ermitans

A Rocacorba, d'ermitans n'hi va haver fins al final de la dècada dels setanta del segle XX. Els penúltims, sense solució de continuïtat amb Jaume Sala, amb el qual convisqueren tot encaivellant-se poc temps, van ser una parella que acabava de casar-se: Lluís Rigat Boixassa, en *Cadalt* (fill de la *Cadalt*, contracció de «casa de dalt» del serrat homònim, contrafort nord-llevantí de la muntanya de Rocacorba), i Carme Rubirola Esteba, filla de can Cavaller, ambdós del veïnat de Foleià de Canet d'Adri. Hi romangueren cinc anys, del 1964 al 1969, i, després d'una estada de set anys a Sant Gregori, van anar a regentar l'hostal de Pujarnol, on es jubilaren. Ara, ja grans, viuen a can Lluís, una casa que es feren sota can Parregueres, al veïnat esmentat.

Els últims, amb solució de continuïtat d'encara no un any respecte d'aquests, van ser els cònjuges Josep Borràs i Victòria Martí, amb els seus fills. Ara, una seva filla, la Núria, casada amb l'hortolà Ferran Trias, de Sant Gregori, treballa i viu amb ell a les Cases Noves.

La darrera casa que romangué habitada fins molt després que hi deixés d'estar el santuari va ser can Mitjà on, com si res, es van continuar fent carbó i carbonet per al consum propi, fins al final.

Tota una altra cosa

Rocacorba restà tancada uns anys, i als vuitanta reobrí com a refugi. Del santuari, se n'encarregà la Comunitat de Jesús, de la família espiritual de Charles de Foucauld, aleshores amb presència a Banyoles, només els caps de setmana i per a l'aplec anual, el dilluns de Pasqua Florida. A partir del 2005 se n'encarregà la Fundació Sant Martí de Girona. Actualment en té cura l'Agrupació Escolta Sant Narcís, també de Girona.

Però tot això pertany a una època nova, girat ja un altre full de la història,

>> *L'església de Santa Maria de Granollers de Rocacorba, el 1960.*

(Foto: FRANCESC RIURÓ LLAPART)

del qual he intentat fer reviure alguna espurna.

Rocacorba ha perdut tots els habitants, va perdre el rector resident i capellà custodi, s'ha acostumat a l'absència d'ermitans, ha quedat mig òrfena, deserta i tancada. I és ben possible que fins i tot el topònim *Rocacorba* desaparegui: ja fa temps, observo que molta gent, de Rocacorba, en diu «les Antenes», en referència a les dels repetidors de les televisions de Catalunya i Espanya, que ja fa molts anys hi ha instal·lades al seu veí Puigsou, el punt culminant, i a les quals s'accedeix en cotxe per una pista des de Banyoles. És un dels principals centres emissors de la demarcació de Girona, clarament majoritari al Pla de l'Estany, al Gironès i a bona part de l'Alt Empordà i la Selva interior.

Quan ara pujo a Rocacorba i la veig tan abandonada, fràgil i vulnerable, en risc de perdre fins i tot el nom, em plau recordar-la tal com la vaig conèixer, però sense nostàlgia de temps passats, tot acceptant el natural canvi incessant de la vida, ara tan accelerat. Si des de diferents punts em lliuro amb avidesa a contemplar, tot vagarejant i

amanyagant paisatges coneguts i estimats, hi veig el mateix que hi veia fa més de seixanta anys, amb un canvi evident i sabut. És la plasmació gràfica de la invencible tendència de la humanitat a abandonar el camp, més encara la muntanya, per amuntegar-se en aglomeracions urbanes cada vegada més i més grans i complexes. Un fenomen empès per moltes causes, entre les quals no deu pas estar absenta la susdita por generalitzada a la solitud: els pobles són molt més grans que aleshores, i els poblets, veïnats i masies isolades que un dia vaig veure plens d'activitat, ara estan enrunats, i els conreus, prats i feixes, abandonats. Correlativament, les ferides a l'escorça vegetal de la terra van pellant; la natura recupera el que l'home li havia arribat; el seu mantell verd recobreix a poc a poc tot el que els homes, com formigues, havien anat gratant. Xàfec i solellades es van alternant, com la boira i el vent, com els dies i les nits i les estacions. Els actors i la seva obra desapareixen, només el decorat, la natura, subsisteix (de moment!). I tot això, davant l'aparent indiferència del cosmos.